

Sygn. akt III UK 352/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 listopada 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Halina Kiriło (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Dawid Miąsik

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania A.K.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Z.

o emeryturę pomostową,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 13 listopada 2019 r.,

skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 17 maja 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w Ś. wyrokiem z 24 listopada 2017 r. oddalił odwołanie A.K. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Z., odmawiającej wnioskodawcy przyznania prawa do emerytury pomostowej wobec niewykazania 15 letniego stażu pracy w szczególnych warunkach. Sąd pierwszej instancji nie

uwzględnił w wymaganym stażu pracy w szczególnych warunkach okresu zatrudnienia ubezpieczonego w latach 1978 - 1990 w Zakładach Przemysłu [...] z Ż. na stanowisku spawacza gazowego i ślusarza-spawacza oraz w Zakładzie Gazowniczym w W. jako monter gazociągów sieci gazowych, argumentując, że prace te nie odpowiadają stanowiskom albo rodzajom prac opisanym w wykazach 1 i 2 załączników do ustawy o emeryturach pomostowych.

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 17 maja 2018 r. oddalił apelację ubezpieczonego od powyższego wyroku.

W ocenie Sądu odwoławczego, Sąd pierwszej instancji prawidłowo zebrał materiał dowodowy, właściwie go ocenił i z tej oceny wyciągnął trafne wnioski. W konsekwencji Sąd Apelacyjny w pełni zaaprobował i przyjął jako swoje poczynione przez Sąd Okręgowy ustalenia i rozważania.

Sąd drugiej instancji zauważył, że wprowadzając ustawę o emeryturach pomostowych dokonano istotnego ograniczenia rodzajów prac tworzących prawo do wcześniejszego przejścia na emeryturę. Przyjęto, że za prace w szczególnych warunkach mogą być uznane wyłącznie prace, których wykonywanie wywołuje określone, niepożądane skutki zdrowotne. W zakresie prac spawaczy wskazano spawanie łukowe odbywające się w pomieszczeniach o bardzo małej kubaturze, z utrudnioną wentylacją - podwójne dna statków, zbiorniki, rury. Tymczasem z materiału dowodowego wynika, że wnioskodawca wykonywał prace spawalnicze albo w hali spawalniczej (a zatem w pomieszczeniu przystosowanym do tego rodzaju prac), albo pracował przy montażu gazociągów - sieci gazowniczych, czyli przede wszystkim poza pomieszczeniami. Żadne ze wskazywanych miejsc wykonywania przez odwołującego się pracy spawacza nie odpowiada ustawowym kryteriom pracy w szczególnych warunkach. W tej sytuacji zbędne było przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego na tę okoliczność.

Ubezpieczony zaskarżył powyższy wyrok skarga kasacyjną w całości. Zaskarżonemu wyrokowi zarzucił naruszenie prawa materialnego: 1/ art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 664 ze zm.), przez błędną wykładnię pojęcia pracy w szczególnych warunkach i uznanie, że prace polegające na spawaniu łukowym w wydzielonym pomieszczeniu spawalni o małej powierzchni, z utrudnioną wentylacją, a także

prace polegające na spawaniu łukowym gazociągów w głębokich wykopach ziemnych, nie stanowią prac w szczególnych warunkach w rozumieniu powołanego przepisu, podczas gdy tego typu prace wiążą się z czynnikami ryzyka, które mogą z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia, są wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy oraz determinowane są procesami technologicznymi, które mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej stawiają przed pracownikiem wymagania przekraczające poziom jego możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się, jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego, w stopniu utrudniającym jego pracę na dotychczasowym stanowisku, a jednocześnie prace te zostały wymienione w punkcie 28 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych; 2/ art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, przez jego niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że prace przy montażu gazociągów - sieci gazowniczych, wykonywane przez powoda po dniu 31 grudnia 2008 r., nie stanowiły pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 powołanej ustawy, podczas gdy powód wykonywał prace polegające na spawaniu łukowym gazociągów w głębokich wykopach, które należy kwalifikować jako prace wymienione w punkcie 28 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych, tj. prace bezpośrednio przy spawaniu łukowym lub cięciu termicznym w pomieszczeniach o bardzo małej kubaturze, z utrudnioną wentylacją, albowiem ustawodawca nie przewidział w punkcie 28 załącznika nr 1 do ustawy zamkniętego katalogu prac w szczególnych warunkach, a jedynie ogólne kryteria, jakimi należy się posługiwać przy ocenie danej pracy, posiłkując się przy tym przykładowym katalogiem takich prac, zaś prace wykonywane przez powoda przy montażu gazociągów - sieci gazowniczych spełniają kryteria określone w punkcie 28 załącznika nr 1 do ustawy; 3/ art. 4 pkt 6 ustawy o emeryturach pomostowych, przez jego niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że praca wykonywana przez powoda przy montażu gazociągów - sieci gazowniczych nie odpowiadała ustawowym kryteriom pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej ustawy, a tym samym powód nie spełnił warunku określonego w art. 4 pkt 6 tegoż aktu i nie przysługuje mu prawo do emerytury pomostowej, podczas gdy powód w okresie od 1 stycznia 2009 r. do 30 kwietnia 2015 r. wykonywał prace polegające na spawaniu łukowym gazociągów w

głębokich wykopach, które należy kwalifikować jako prace w warunkach szczególnych w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, co w konsekwencji oznacza, że powód spełnił przesłankę wymienioną w art. 4 pkt 6 tej ustawy (przy bezspornym spełnieniu pozostałych przesłanek z art. 4 ustawy), a tym samym przysługuje mu prawo do emerytury pomostowej; 4/ art. 49 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych, przez jego niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że powód nie spełnił warunku posiadania w dniu wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych 15 lat stażu pracy w warunkach szczególnych lub o szczególnym charakterze wymienionych w załączniku nr 1 lub 2 ustawy o emeryturach pomostowych, podczas gdy skarżący wykonywał prace w warunkach szczególnych, o których mowa w punkcie 28 załącznika nr 1: w okresie od 12 stycznia 1978 r. do 31 sierpnia 1990 r. w Zakładach Przemysłu [...] „C.”, w okresie od 17 października 1990 r. do 13 kwietnia 1991 r. w Państwowym Ośrodku Maszynowym w S. oraz w okresie od 17 października 1994 r. do 31 grudnia 2008 r. w P. Sp. z o.o. (wcześniej P. w W. Oddział Zakład Gazowniczy w W. oraz (...)) Spółka Gazownictwa Sp. z o.o. w W. - Zakład Gazowniczy W.), a tym samym powód w dniu 1 stycznia 2009 r. (w dacie wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych) posiadał 15 letni staż pracy w warunkach szczególnych w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej ustawy; 5/ art. 2 w związku z art. 8 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, przez naruszenie zasady ochrony praw nabytych oraz zasady zaufania obywateli do państwa i prawa, polegające na odmowie przyznania skarżącemu prawa do emerytury pomostowej z uwagi na fakt ograniczenia rodzajów prac stanowiących pracę w szczególnych warunkach wyłącznie do wymienionych w załączniku nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych, skutkiem czego powód, jako osoba posiadająca świadectwa pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze przez okres ponad 26 lat, zostaje pozbawiony jakichkolwiek praw wynikających z tego tytułu bez względu na to, że skarżący wykonując w powyższym okresie pracę wymagającą ponadprzeciętnego wysiłku fizycznego i psychicznego oraz mającą silnie negatywny wpływ na stan zdrowia powoda, działał w zaufaniu do instytucji państwa i obowiązującego prawa, licząc na możliwość wcześniejszego zakończenia pracy zawodowej i uzyskania prawa do świadczenia z ubezpieczenia społecznego, który to stan rzeczy

niewątpliwie narusza zasadę państwa prawa, określoną w art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz wynikające z niej pochodne zasady ochrony praw nabytych oraz zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa; 6/ art. 2 w związku z art. 8 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w związku z art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, przez wykładnię pojęcia pracy w warunkach szczególnych w sposób sprzeczny z określoną w art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasadą państwa prawa i wynikającymi z niej zasadami ochrony praw nabytych oraz zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa, a polegającą na zawężającej wykładni pojęć określonych w punkcie 28 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych i skutkującą przyjęciem, że powód nie wykonywał pracy w warunkach szczególnych w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej ustawy, podczas gdy zgodna z przywołanymi zasadami konstytucyjnymi wykładnia art. 3 ust. 1 w związku z punktem 28 załącznika nr 1 do ustawy prowadzi do wniosku, iż praca wykonywana przez powoda, polegająca na spawaniu łukowym w pomieszczeniu spawalniczym oraz w głębokich wykopach, kwalifikuje się jako praca wymieniona w punkcie 28 załącznika numer 1 do powołanej ustawy. Skarżący podniósł również zarzut naruszenia przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy: 1/ art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., polegające na ograniczeniu uzasadnienia zaskarżonego wyroku jedynie do wskazania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, przez aprobatę ustaleń faktycznych Sądu pierwszej instancji, z jednoczesnym brakiem wyjaśnienia podstawy prawnej zaskarżonego wyroku oraz niewskazaniem przepisów prawa będących podstawą rozstrzygnięcia; 2/ art. 378 § 1 k.p.c., przez nierozpoznanie przez Sąd drugiej instancji wszystkich zarzutów podniesionych przez powoda w postępowaniu apelacyjnym, w tym zarzutu naruszenia art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, dotyczącego błędnej wykładni pojęcia pracy w warunkach szczególnych, a także zarzutu naruszenia art. 2 w związku z art. 8 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i zawartej w nich zasady ochrony praw nabytych oraz zasady zaufania obywateli do państwa i prawa, przez odmowę przyznania powodowi prawa do emerytury pomostowej z uwagi na fakt ograniczenia rodzajów prac stanowiących pracę w szczególnych warunkach wyłącznie do wymienionych w załączniku nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych, skutkiem czego powód,

jako osoba posiadająca świadectwa pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze przez okres ponad 26 lat, zostaje pozbawiona jakichkolwiek praw wynikających z tego tytułu bez względu na to, że powód wykonując w powyższym okresie pracę wymagającą ponadprzeciętnego wysiłku fizycznego i psychicznego oraz mającą silnie negatywny wpływ na jego stan zdrowia, działał w zaufaniu do instytucji państwa i obowiązującego prawa, licząc na możliwość wcześniejszego zakończenia pracy zawodowej i uzyskania prawa do świadczenia z ubezpieczenia społecznego, co w konsekwencji świadczy o nierozpoznaniu przez Sąd drugiej instancji istoty sprawy; 3/ art. 382 w związku z art. 217 § 2 w związku z art. 227 w związku z art. 278 § 1 k.p.c., przez pominięcie wniosku pełnomocnika powoda o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy na okoliczność ustalenia, czy prace wykonywane przez powoda w Zakładach Przemysłu [...] „C.”, E. Sp. z o.o., Państwowym Ośrodku Maszynowym w S., D. s.c. w Ż. oraz P. Sp. z o.o. (wcześniej P. w W. Oddział - Zakład Gazowniczy w W. oraz (...) Spółka Gazownictwa Sp. z o.o. w W. - Zakład Gazowniczy W.) były pracami w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych i przyjęcie, że dowód ten jest zbędny, podczas gdy z okoliczności sprawy wynika, że dopuszczenie i przeprowadzenie tego dowodu było konieczne w celu wykazania zasadności twierdzeń powoda, a okoliczności, których miała dotyczyć opinia biegłego, wymagały wiadomości specjalnych.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i zmianę wyroku Sądu Okręgowego w Ś. oraz poprzedzającej go decyzji organu rentowego i przyznanie A.K. prawa do emerytury pomostowej, ewentualnie wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania, z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego. Ponadto wniósł o zasądzenie od organu rentowego na jego rzecz kosztów procesu za postępowanie przed Sądami obu instancji oraz zwrotu kosztów postępowania wywołanego wniesieniem skargi kasacyjnej według norm przepisanych, w tym kosztów zastępstwa prawnego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjna organ rentowy wniósł o oddalenie skargi i zasądzenie na jego rzecz kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie rozważań należy podkreślić, że z mocy art. 398¹³ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw; w granicach zaskarżenia bierze jednak pod rozagę nieważność postępowania. W myśl art. 398³ § 1 k.p.c., skarga kasacyjna może być oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie (pkt 1) oraz na podstawie naruszenia przepisów postępowania, jeżeli uchybienia te mogły mieć wpływ na wynik sprawy (pkt 2).

Zgodnie z utrwalonym w judykaturze poglądem, pod pojęciem podstawy skargi kasacyjnej rozumie się zaś konkretne przepisy prawa, które zostały w niej wskazane z jednoczesnym stwierdzeniem, że wydanie wyroku nastąpiło z ich obrazą. W razie oparcia skargi kasacyjnej na podstawie z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. konieczne jest, aby - poza naruszeniem przepisów proceduralnych - skarżący wykazał, że konsekwencje wadliwości postępowania były tego rodzaju, iż kształtowały lub współkształtowały treść zaskarżonego orzeczenia. Obie podstawy kasacyjne pozostają ze sobą w związku funkcjonalnym. Nie jest bowiem możliwe prawidłowe zastosowanie prawa materialnego bez zgodnego z prawem procesowym ustalenia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia (wyrok Sądu Najwyższego z 11 kwietnia 2006 r., I PK 164/05, Monitor Prawa Pracy 2006 nr 10, s. 541). I odwrotnie - zarzuty naruszenia przepisów postępowania mają znaczenie, jeżeli uchybienia mogły mieć istotny wpływ na wynik sprawy, zatem wpierv decyduje prawidłowo rozumiane prawo materialne, które określa przesłanki dochodzonego świadczenia, a te wyznaczają, jakie ustalenia stanu faktycznego są konieczne i mają znaczenie dla rozstrzygnięcia sporu. W konsekwencji tego, zarzuty podstawy procesowej nie mogą być dowolne, lecz muszą pozostawać w związku z normą prawa materialnego, od której zależy wynik sprawy.

W rozpoznawanej sprawie skarżący oparł skargę kasacyjną na obydwu podstawach. W zakresie kasacyjnej podstawy naruszenia prawa materialnego zarzucił obrazę art. 3 ust. 1, art. 4 pkt 6 i art. 49 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych oraz art. 2 w związku z art. 8 ust. 2 Konstytucji RP. Natomiast w ramach kasacyjnej podstawy naruszenia przepisów postępowania zarzucił obrazę: art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c.; art. 378 § 1 k.p.c. oraz art. 382 w związku z art. 217 § 2 w związku z art. 227 w związku z art. 278 § 1 k.p.c.

Odnosząc się do stawianych przez skarżącego zarzutów naruszenia przepisów postępowania warto zauważyć, że w procesie cywilnym obowiązuje system tzw. apelacji pełnej, w którym postępowanie apelacyjne jest dalszym stadium postępowania przed sądem pierwszej instancji, a sąd apelacyjny ma prawo i często obowiązek ponownego badania sprawy, przeprowadzania w niezbędnym zakresie postępowania dowodowego oraz orzekania na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji i w postępowaniu apelacyjnym. Postępowanie apelacyjne jest zatem kontynuacją postępowania merytorycznego. Specyfika postępowania apelacyjnego wynika między innymi z unormowania art. 378 § 1 zdanie pierwsze k.p.c., zgodnie z którym sąd drugiej instancji rozpoznaje (czyli ma obowiązek rozpoznać) sprawę w granicach apelacji. Sąd drugiej instancji rozpoznaje więc sprawę w granicach apelacji, a nie apelację.

Sąd Najwyższy wielokrotnie w swoim orzecznictwie wskazywał, że wynikający z art. 378 § 1 k.p.c. obowiązek sądu drugiej instancji rozpoznania sprawy w granicach apelacji oznacza zarówno zakaz wykraczania przez sąd drugiej instancji poza te granice, ale też nakaz wzięcia pod uwagę i rozważenia wszystkich podniesionych w apelacji zarzutów i wniosków. Jest to istotne zwłaszcza wtedy, gdy w apelacji kwestionuje się ocenę dowodów i ustaleń poczynionych w pierwszej instancji (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2014 r., II PK 226/13, LEX nr 1500666; z dnia 29 czerwca 2012 r., I CSK 606/11, LEX nr 1232456; z dnia 13 maja 2011 r., V CSK 349/10, LEX nr 864024; z dnia 23 kwietnia 2010 r., II UK 325/09, LEX nr 604218; z dnia 13 stycznia 2006 r., III CSK 5/05, LEX nr 191157 oraz postanowienie z dnia 21 sierpnia 2003 r., III CKN 329/01, OSNC 2004 nr 10, poz. 161). W uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 (OSNC 2008 nr 6, poz. 55 z glosą G. Rzęsa i

A. Urbańskiego, *Palestra* 2009 nr 1 - 2, s. 270-277) przyjęto, że sąd drugiej instancji rozpoznający sprawę na skutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiążą go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania. Bez względu na stanowisko stron oraz zakres zarzutów sąd drugiej instancji powinien zatem zastosować właściwe przepisy prawa materialnego, a także usunąć ewentualne błędy prawne sądu pierwszej instancji, niezależnie od tego, czy zostały wytknięte w apelacji. Obowiązek samodzielnego dokonania przez sąd drugiej instancji oceny prawnej dochodzonego żądania i skonfrontowania jej z zaskarżonym orzeczeniem oraz jego motywami oznacza, że zarzuty apelującego mają charakter pomocniczy i nie ograniczają swobody sądu, nie wiążą go. Rozpoznanie sprawy na skutek wniesionej apelacji odbywa się jednak przy zastosowaniu właściwych przepisów postępowania - przepisów regulujących postępowanie apelacyjne oraz, gdy brak takich przepisów, przy zastosowaniu unormowań dotyczących postępowania przed sądem pierwszej instancji (art. 391 § 1 k.p.c.). Sformułowanie zawarte w art. 378 § 1 k.p.c. oznacza, że sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę merytorycznie w granicach zaskarżenia, dokonuje własnych ustaleń faktycznych, prowadząc lub ponawiając dowody albo poprzestając na materiale zebranym w pierwszej instancji, ustala podstawę prawną orzeczenia niezależnie od zarzutów podniesionych w apelacji, będąc ewentualnie związany oceną prawną lub uchwałą Sądu Najwyższego, stosuje przepisy regulujące postępowanie apelacyjne, a gdy brak takich przepisów, przepisy dotyczące postępowania przed sądem pierwszej instancji (art. 381 i art. 382 k.p.c.), kontroluje prawidłowość postępowania przed sądem pierwszej instancji, ustala podstawę prawną orzeczenia niezależnie od zarzutów podniesionych w apelacji, będąc ewentualnie związany oceną prawną lub uchwałą Sądu Najwyższego (art. 386 § 6, art. 398²⁰ i art. 390 § 2 k.p.c.), stosuje przepisy regulujące postępowanie apelacyjne dotyczące postępowania przed sądem pierwszej instancji (art. 367 i następnne oraz art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c.), kontroluje prawidłowość postępowania przed sądem pierwszej instancji, pozostając związany zarzutami przedstawionymi w apelacji, jeżeli są dopuszczalne (na przykład art. 162 k.p.c.), ale biorąc pod uwagę nieważność postępowania (art. 378

§ 1 *in fine* k.p.c.), orzeka co do istoty sprawy stosownie do wyników postępowania, nie wykraczając poza wniosek zawarty w apelacji i nie naruszając zakazu *reformationis in peius* (art. 378 § 1, art. 384 i art. 386 k.p.c.) i w końcu rozstrzyga o kosztach postępowania (art. 108 § 2 k.p.c.).

Związanie zarzutami apelacji oznacza zatem, że sąd drugiej instancji nie bada i nie rozważa wszystkich możliwych naruszeń prawa procesowego popełnionych przez sąd pierwszej instancji, jednak powinien odnieść się do wszystkich podniesionych przez skarżącego w apelacji zarzutów naruszenia przepisów postępowania. O ile więc badanie przez sąd drugiej instancji naruszeń prawa procesowego jest ograniczone do uchybień, które wyraźnie sformułował i zarzucił skarżący w apelacji lub w pismach procesowych złożonych w toku postępowania apelacyjnego, to jednocześnie sąd odwoławczy ma obowiązek odnieść się do wszystkich tych zarzutów - rozważyć je i ocenić ich zasadność (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2008 r., II PK 7/08, OSNP 2009 nr 21-22, poz. 283 czy wyrok z dnia 17 lipca 2009 r., IV CSK 110/09, LEX nr 518138 i powołane w nich wcześniejsze orzeczenia).

Zważywszy, że sąd drugiej instancji rozpoznaje w postępowaniu apelacyjnym sprawę a nie apelację (ta cecha odróżnia postępowanie apelacyjne od postępowania kasacyjnego), to jego obowiązkiem jest po pierwsze, rozpoznanie sprawy w granicach apelacji (art. 378 § 1 k.p.c.), po drugie, wydanie orzeczenia na podstawie materiału procesowego zgromadzonego w całym dotychczasowym postępowaniu (art. 382 k.p.c.) i po trzecie, danie temu wyrazu w treści uzasadnienia wyroku (art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c.). Dopiero łączne spełnienie tych warunków pozwala na stwierdzenie, że postępowanie apelacyjne w sprawie toczyło się prawidłowo. Sąd drugiej instancji spełnia zaś swoją funkcję merytoryczną (rozpoznawczą) - w zależności od potrzeb oraz wniosków stron - stosując (przez odesłanie zawarte w art. 391 k.p.c.) właściwe przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji.

Co do zarzutu naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 382 k.p.c. należy podkreślić, że przepis ten nie stanowi samodzielnej podstawy działania sądu drugiej instancji, gdyż swoją funkcję merytoryczną (rozpoznawczą) sąd ten spełnia - w zależności od potrzeb oraz wniosków stron - stosując (przez odesłanie zawarte w

art. 391 k.p.c.) właściwe przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Nie można zatem - z pominięciem wymagań przewidzianych w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. - zasadnie zarzucać naruszenia przez sąd drugiej instancji omawianego przepisu i przypisywanych temu sądowi kompetencji w postępowaniu odwoławczym. Zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. w zasadzie nie może stanowić samodzielnego uzasadnienia podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., lecz konieczne jest wskazanie także tych przepisów normujących postępowanie rozpoznawcze, którym sąd drugiej instancji, rozpoznając apelację, uchybił (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 1999 r., II CKN 102/98, LEX nr 50665; z dnia 13 czerwca 2001 r., II CKN 537/00, LEX nr 52600 i z dnia 12 grudnia 2001 r., III CKN 496/00, LEX nr 53130 oraz z dnia 26 listopada 2004 r., V CK 263/04, LEX nr 520044). Jeżeli podstawa kasacyjna z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. ogranicza się do zarzutu naruszenia ogólnej normy procesowej art. 382 k.p.c., to może być ona usprawiedliwiona tylko wówczas, kiedy skarżący wykaże, że sąd drugiej instancji bezpodstawnie nie uzupełnił postępowania dowodowego lub pominął część zebranego materiału, jeżeli uchybienia te mogły mieć wpływ na wynik sprawy, albo kiedy mimo przeprowadzenia postępowania dowodowego orzekł wyłącznie na podstawie materiału zgromadzonego przez sąd pierwszej instancji lub oparł swoje rozstrzygnięcie na własnym materiale, pomijając wyniki postępowania dowodowego przeprowadzonego przez sąd pierwszej instancji (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 1998 r., II CKN 815/97, Wokanda 1999 nr 1, s. 6 oraz wyroki z dnia 16 marca 1999 r., II UKN 520/98, OSNAPIUS 2000 nr 9, poz. 372; z dnia 8 grudnia 1999 r., II CKN 587/98, LEX nr 479343; z dnia 6 lipca 2000 r., V CKN 256/00, LEX nr 52657; z dnia 13 września 2001 r., I CKN 237/99, LEX nr 52348; z dnia 22 lipca 2004 r., II CK 477/03, LEX nr 269787; z dnia 10 stycznia 2008 r., IV CSK 339/07, LEX nr 492178; z dnia 24 kwietnia 2008 r., IV CSK 39/08, LEX nr 424361 i z dnia 24 czerwca 2008 r., II PK 323/07, LEX nr 491386). Przepis art. 382 k.p.c. nie nakłada przy tym na sąd drugiej instancji obowiązku przeprowadzenia postępowania dowodowego, lecz sąd ten jest władny samodzielnie dokonać ustaleń faktycznych bez potrzeby uzupełniania materiału dowodowego zebranego przed sądem pierwszej instancji, o ile zachodzą ku temu potrzeby. Uzupełnienie postępowania przed sądem apelacyjnym o dowody, które

mimo wniosku strony sąd pierwszej instancji pominął, jest zaś uzasadnione wówczas, gdy dotyczą one okoliczności istotnych z punktu widzenia prawa materialnego mającego znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 1999 r., III CKN 254/98, LEX nr 521901; z dnia 2 marca 2000 r., III CKN 257/00, LEX nr 530723 i z dnia 17 lipca 2008 r., II CSK 102/08, LEX nr 447689).

Trzeba pamiętać, że problematyka prawidłowości postępowania dowodowego i czynionych przez sąd ustaleń ma swój przedmiotowy aspekt. W świetle art. 227 k.p.c. przedmiotem dowodu są bowiem fakty (czyli wszelkiego rodzaju zjawiska i zdarzenia występujące w czasie i przestrzeni, zarówno były jak i współczesne, dotyczące tak świata zewnętrznego jak i stanów psychicznych) istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, a ich istotność wynika z faktycznej i prawnej podstawy powództwa. Zatem to hipoteza normy zawartej w przepisie prawa materialnego, z którego wywodzone są roszczenia pozwu, wyznacza rodzaj i zakres okoliczności faktycznych, od których zaistnienia uzależniony jest skutek określony w dyspozycji tejże normy. Bez nawiązania do konkretnego przepisu prawa materialnego, stanowiącego podstawę żądania pozwu i rozstrzygnięcia sądu, wszelkie dywagacje na temat tego, czy Sąd drugiej instancji spełnił swoją funkcję rozpoznawczą i kontrolną wynikającą z art. 378 § 1 k.p.c., pozostają zawieszone w normatywnej próżni. Z perspektywy wymienionych w art. 227 k.p.c. faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy należy też dokonywać doboru środków dowodowych służących ustaleniu owych faktów, które strony mogą wskazywać aż do zamknięcia rozprawy, a sąd może je pominąć tylko wtedy, gdy powoływane są dla zwłoki lub gdy okoliczności spore zostały już dostatecznie wyjaśnione (art. 217 § 1 i 3 k.p.c.). Dotyczy to także dowodu z opinii biegłego, jeżeli ustalenie pewnych istotnych faktów wymaga wiadomości specjalnych (art. 287§ 1 k.p.c.).

Skoro również w postępowaniu apelacyjnym obowiązuje art. 328 § 2 k.p.c. (w związku z art. 391 § 1 k.p.c.), to uzasadnienie wyroku sądu drugiej instancji - który jest sądem nie tylko dokonującym kontroli prawidłowości (zgodności z prawem) wyroku sądu pierwszej instancji, ale przede wszystkim rozstrzygającym sprawę merytorycznie - powinno zawierać pełny opis podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, w tym ustalenie faktów, które sąd uznał za udowodnione, dowodów,

na których się oparł, i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej. Przepis art. 328 § 2 k.p.c., zastosowany odpowiednio do uzasadnienia orzeczenia sądu drugiej instancji, oznacza, że uzasadnienie to nie musi zawierać wszystkich elementów uzasadnienia wyroku sądu pierwszej instancji, ale takie elementy, które ze względu na treść apelacji i na zakres rozpoznawanej sprawy, wyznaczony przepisami ustawy, są potrzebne do rozstrzygnięcia sporu przez tenże sąd (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2007 r., II CSK 244/07, LEX nr 487508). W sytuacji, gdy sąd drugiej instancji nie uzupełnia postępowania dowodowego ani, po rozważeniu zarzutów apelacyjnych, nie znajduje podstaw do zakwestionowania oceny dowodów i ustaleń faktycznych orzeczenia pierwszoinstancyjnego, może te ustalenia przyjąć za podstawę faktyczną swojego rozstrzygnięcia. Wystarczające jest wówczas, by stanowisko to znalazło odzwierciedlenie w uzasadnieniu orzeczenia sądu odwoławczego (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 2000 r., I CKN 356/98, LEX nr 50863 i z dnia 17 lipca 2009 r., IV CSK 110/09, LEX nr 518138). Zakres zastosowania art. 328 § 2 k.p.c. w postępowaniu przed sądem drugiej instancji zależy od treści wydanego orzeczenia. Gdy sąd odwoławczy, oddalając apelację, orzeka na podstawie materiału zgromadzonego w postępowaniu w pierwszej instancji. Wystarczy jedynie jednoznaczne stwierdzenie, że przyjmuje je za własne (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2006 r., I CSK 147/05, LEX nr 190753). Jednakże przypadku, gdy sąd odwoławczy dokonuje odmiennych (nowych i innych) ustaleń w stosunku do tych, na których oparł się sąd pierwszej instancji, powinien tę zmianę uzasadnić w taki sposób, aby była możliwa ocena, że zmiana ta była usprawiedliwiona (wyrok Sądu Najwyższego z 3 marca 2006 r., II CK 428/05, LEX nr 180195). Z ustanowionego w art. 378 § 1 k.p.c. obowiązku rozpoznania sprawy w granicach apelacji nie wynika oczywiście konieczność osobnego omówienia przez sąd w uzasadnieniu wyroku każdego argumentu podniesionego w apelacji. Za wystarczające należy uznać odniesienie się do sformułowanych w apelacji zarzutów i wniosków w sposób wskazujący na to, że zostały one przez sąd drugiej instancji w całości rozważone przed wydaniem orzeczenia (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 września 2016 r., I CSK 659/15, LEX nr 2152381; z dnia 13

sierpnia 2015 r., II PK 235/14, LEX nr 1936719; z dnia 4 września 2014 r., II CSK 478/13, LEX nr 1545029).

Wypada dodać, że art. 387 § 2¹ k.p.c., wprowadzony z mocą obowiązującą od dnia 27 października 2014 r. przez art. 1 pkt 12 lit. b ustawy z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2014 r., poz. 1296), stanowi, iż jeżeli sąd drugiej instancji nie przeprowadził postępowania dowodowego ani nie zmienił ustaleń faktycznych sądu pierwszej instancji, a w apelacji nie zgłoszono zarzutów dotyczących tych ustaleń, uzasadnienie wyroku może zawierać jedynie wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa. Oznacza to w praktyce, że wspomniany przepis modyfikuje regulację art. 328 § 2 k.p.c., na podstawie art. 391 § 1 k.p.c. dotyczącą również uzasadnień sądu drugiej instancji, o tyle, że eliminuje wymóg wskazania w tym uzasadnieniu podstawy faktycznej, jednakże z całą pewnością nie zwalnia sądu drugiej instancji z obowiązku wyjaśnienia podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa, to jest przepisów prawa materialnego stanowiących podstawę prawną rozstrzygnięcia zawartego w wyroku wydanym po rozpoznaniu sprawy w postępowaniu apelacyjnym. Z tego powodu uzasadnienie wyroku sądu drugiej instancji, zgodnie z odpowiednio stosowanym art. 328 § 2 k.c. i przy uwzględnieniu regulacji art. 387 § 2¹ k.p.c., powinno zawierać nie tylko relację z postępowania przed sądem pierwszej instancji i omówienie środka odwoławczego, ale także część obejmującą ocenę prawną ustalonego przez sąd pierwszej instancji i niekwestionowanego w apelacji stanu faktycznego sprawy dokonaną przez sąd drugiej instancji. Innymi słowy, sąd ten ma obowiązek dokonać samodzielnej subsumcji ustalonego w sprawie stanu faktycznego do właściwego przepisu (przepisów) prawa materialnego. Konieczne jest więc dokonanie wykładni prawa materialnego z uwzględnieniem powszechnie przyjętych reguł interpretacyjnych (gramatycznych, systemowych oraz ewentualnie funkcjonalnych), które służą właściwemu odkodowaniu normy prawnej zawartej w znajdującym zastosowanie w danej sprawie przepisie (lub przepisach) prawa materialnego. Dopiero po przeprowadzeniu tak rozumianej wykładni przepisu sąd, w ramach subsumcji, ocenia, czy ustalony w sprawie stan faktyczny podpada pod ten przepis.

Wracając do realiów niniejszej sprawy wypada podzielić kasacyjne zarzuty naruszenia przepisów postępowania i stwierdzić, że Sąd Apelacyjny nie spełnił swojej funkcji sądu odwoławczego. Mimo zgłaszanych przez ubezpieczonego w toku procesu wniosków dowodowych oraz podnoszonych w apelacji zarzutów pod adresem dokonanych przez Sąd Okręgowy ustaleń faktycznych, Sąd drugiej instancji nie uzupełnił zgromadzonego materiału dowodowego i zaaprobował dokonaną przez Sąd pierwszej instancji subsumcję prawa materialnego do niedostatecznie ustalonego stanu faktycznego sprawy. Sąd Apelacyjny nie poczynił żadnych własnych ustaleń, dzieląc i przyjmując za własne ustalenia Sądu Okręgowego, których jednak nie przytoczył w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, poza krótkim stwierdzeniem, że odwołujący się wykonywał prace spawalnicze albo w hali spawalniczej (a zatem w pomieszczeniu przystosowanym do tego rodzaju prac), albo pracował przy montażu gazociągów – sieci gazowniczych, czyli przede wszystkim poza pomieszczeniami. W świetle przepisów prawa materialnego, takie ustalenia nie są jednak wystraczające dla rozstrzygnięcia sporu o charakter wykonywaj przez ubezpieczonego pracy, jako pracy w szczególnych warunkach uprawniającej do emerytury pomostowej. Co więcej – poza lakonicznym wskazaniem za Sądem Okręgowym na przepis art. 4 i art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych, Sąd drugiej instancji nie powołał w pisemnych motywach wyroku podstawy prawnej zapadłego rozstrzygnięcia, stwierdzając jedynie, że w pełni aprobuje i przyjmuje za własne rozważania Sądu pierwszej instancji, których (podobnie jak ustaleń faktycznych) także nie przytoczył. Taka konstrukcja uzasadnienia Sądu drugiej instancji nie spełnia zatem wymogów art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., nawet przy wzięciu pod uwagę opisanych wyżej "udogodnień" przewidzianych w art. 387 § 2¹ k.p.c., uniemożliwia bowiem Sądowi Najwyższemu prześledzenie toku rozumowania, który doprowadził Sąd Apelacyjny do wspomnianej aprobaty oceny prawnej dokonanej przez Sąd Okręgowy i w konsekwencji tego - do oddalenia apelacji ubezpieczonego. Tymczasem prawidłowe rozstrzygnięcie sprawy wymaga szczegółowego przeanalizowania szeregu przepisów ustawy o emeryturach pomostowych i dokonania ich subsumcji do prawidłowo ustalonej podstawy faktycznej.

Przechodząc do kasacyjnej podstawy naruszenia prawa materialnego warto przypomnieć, że emerytury pomostowe zapowiedziane w art. 24 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270; dalej jako ustawa o emeryturach i rentach z FUS lub ustawa emerytalna), zostały wprowadzone do systemu ubezpieczeń społecznych przez ustawę z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1924; dalej jako ustawa o emeryturach pomostowych lub ustawa) i dotyczą ubezpieczonych (urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r.) zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Zastąpiły one emerytury w niższym wieku przyznawane na podstawie ustawy o emeryturach i rentach z FUS pracownikom zatrudnionym w szczególnych warunkach pracy lub w szczególnym charakterze. Cechą charakterystyczną emerytur pomostowych jest ich przejściowy charakter, zgodnie bowiem z art. 16 ustawy, prawo do tego świadczenia ustaje nie tylko z dniem śmierci uprawnionego, ale również z dniem poprzedzającym dzień nabycia prawa do emerytury, z dniem osiągnięcia przez uprawnionego wieku 60 lat w przypadku kobiet i 65 lat w przypadku mężczyzn, jeżeli uprawniony nie ma prawa do emerytury ustalonego decyzją organu rentowego (por. I. Jędrasik - Jankowska, K. Jankowska, Prawo do emerytury - komentarz do ustaw z orzecznictwem, Warszawa 2011, s. 34 i następne). Z uwag tych płynie wnioszek o odrębnym charakterze obu tych świadczeń (emerytur w niższym wieku i emerytur pomostowych), przy czym trzeba wskazać, że nie wszyscy uprawnieni do emerytur w niższym wieku z uwagi na pracę w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze w rozumieniu przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS, nabyliby obecnie prawo do emerytur pomostowych.

Celem ustawy o emeryturach pomostowych jest ograniczenie kręgu uprawnionych do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2012 r., II UK 164/11, OSNP 2013 nr 5-6, poz. 62 i z dnia 4 września 2012 r., I UK 164/12, OSNP 2013 nr 15-16, poz. 185, uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 marca 2010 r., K 17/09, OTK-A 2010 nr 3, poz. 21 oraz uzasadnienie projektu ustawy, Sejm RP VI kadencji, nr druku 1070).

Geneza i ogólna charakterystyka emerytur pomostowych została przedstawiona przez Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z dnia 16 marca 2010 r., K 17/09 (OTK-A 2011 nr 3, poz. 21) oraz w późniejszych orzeczeniach (wyroki Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 listopada 2010 r., K 27/09, OTK-A 2010 nr 9, poz. 109 oraz z dnia 3 marca 2011 r., K 23/09, OTKA - 2011 nr 2, poz. 8). Trybunał zwrócił uwagę, że ważną okolicznością, która wpłynęła na uchwalenie ustawy o emeryturach pomostowych, było wygaszanie dotychczasowych zasad przechodzenia na emeryturę w obniżonym wieku emerytalnym przez osoby pracujące w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS. A zatem celem ustawy pomostowej, w obliczu niekorzystnych trendów demograficznych, było przede wszystkim przejście z systemu, w którym istniały szerokie możliwości przechodzenia na emeryturę, do systemu, w którym takie uprawnienia poddane będą likwidacji. Na konieczność ograniczenia kręgu osób uprawnionych do emerytury w obniżonym wieku Trybunał Konstytucyjny wskazywał już w wyroku z dnia 20 maja 2008 r., SK 9/07 (OTK - A 2008 nr 4, poz. 60), podnosząc, że konieczne jest zweryfikowanie przesłanek, którymi kierował się prawodawca w 1983 r. przy konstruowaniu preferencyjnych rozwiązań skracania wieku emerytalnego. Demokratyczne przemiany społeczno - gospodarcze spowodowały, że ubezpieczenie społeczne powinno przestać być wykorzystywane jako instrument rozwiązywania problemów na rynku pracy. Stąd emerytury pomostowe, choć są świadczeniami emerytalnymi, różnią się od "zwykłych" emerytur wypłacanych na podstawie ustawy emerytalnej osobom, które osiągnęły powszechny wiek emerytalny. Wśród najważniejszych odrębności należy wymienić: (-) obniżony o co najmniej 5 lat wiek emerytalny w porównaniu do zwykłego wieku emerytalnego (art. 4 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych i art. 24 ust. 1 ustawy emerytalnej); (-) dodatkowy wymóg stażu co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (art. 4 pkt 5 ustawy o emeryturach pomostowych), zdefiniowanych w art. 3 ust. 1-3 ustawy i wyszczególnionych w załącznikach nr 1 i 2 do tego aktu; (-) okresowość (emerytury pomostowe są wypłacane tylko w okresie przejściowym, do osiągnięcia przez uprawnionego powszechnego wieku emerytalnego, kiedy to nabywa on prawo do

zwykłej emerytury); (-) wygasający charakter (warunkiem uzyskania emerytury pomostowej jest wykonywanie pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze przed 1 stycznia 1999 r.); (-) odrębne źródło finansowania (środki na emerytury pomostowe nie pochodzą z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a więc ze zwykłych składek na ubezpieczenie emerytalne, lecz z odrębnego Funduszu Emerytur Pomostowych). W powołanych wyrokach Trybunał Konstytucyjny nie stwierdził niezgodności przepisów ustawy o emeryturach pomostowych z ustawą zasadniczą.

Pojęcie pracy w szczególnych warunkach i o szczególnym charakterze zdefiniowano w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. W ust. 7 tego artykułu wskazano jednocześnie, że za pracowników wykonujących prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze uważa się również osoby wykonujące przed dniem wejścia w życie ustawy (a więc przed 1 stycznia 2009 r.) prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy lub art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Prace w szczególnych warunkach uprawniające do emerytury pomostowej zostały określone w ustawie o emeryturach pomostowych przez: 1) definicję zawartą w art. 3 ust. 1 tej ustawy, 2) wyliczenie czynników ryzyka związanych z poszczególnymi rodzajami prac w szczególnych warunkach determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, zawarte w art. 3 ust. 2 oraz 3) wykaz takich prac zawarty w załączniku nr 1 do ustawy.

Prace o szczególnym charakterze zdefiniowano w art. 3 ust. 3 ustawy i wyliczono w załączniku nr 2 do tego aktu. Z kolei stosownie do definicji zawartej w art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, prace w szczególnych warunkach to prace związane z czynnikami ryzyka, mogące z wiekiem z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia, wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, stawiające przed pracownikami - mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej - wymagania przekraczające poziom ich możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego, w stopniu utrudniającym ich pracę na dotychczasowym stanowisku. Dopelnieniem definicji zawartej w art. 3 ust. 1

ustawy jest wyliczenie rodzajów prac wykonywanych w szczególnych warunkach determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, z którymi związane są wspomniane czynniki ryzyka. Do pierwszej kategorii należą prace wykonywane pod ziemią, na wodzie, pod wodą i w powietrzu. Do drugiej - prace wykonywane w warunkach gorącego i zimnego mikroklimatu, bardzo ciężkie prace fizyczne, prace w warunkach podwyższonego ciśnienia atmosferycznego i ciężkie prace fizyczne związane z bardzo dużym obciążeniem statycznym wynikającym z konieczności pracy w wymuszonej, niezmienniej pozycji ciała. Przepis art. 3 ust. 1 ustawy odsyła wreszcie do wykazu prac w szczególnych warunkach stanowiącego załącznik nr 1 do ustawy.

W orzecznictwie sądów administracyjnych trafnie przyjmuje się, że wykaz prac określonych w art. 3 ust. 1 i 3 jest zamknięty i nie podlega uzupełnieniu, co oznacza, że cech pracy "o szczególnym charakterze" lub "w szczególnych warunkach" nie mogą posiadać inne prace, choćby sposób ich wykonywania i ich jakość mogły obniżyć się z wiekiem (wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 29 czerwca 2011 r., IV SA/Po 335/11, LEX nr 863891). W orzecznictwie tym słusznie również zauważono, że porównanie definicji ustawowych, jak również katalogów prac zaliczanych do prac w szczególnych warunkach oraz prac o szczególnym charakterze, pozwala na stwierdzenie, że o ile w pierwszym przypadku możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę uzasadniona jest bardziej względami interesu indywidualnego pracownika, który wykonuje pracę w warunkach szczególnie negatywnie wpływających na stan jego zdrowia, o tyle w przypadku prac o szczególnym charakterze definicja kładzie nacisk na szczególną odpowiedzialność pracownika, związaną z wykonywanymi czynnościami. W tym zatem przypadku dominującą rolę odgrywa raczej czynnik interesu publicznego - ochrony innych osób przed niebezpieczeństwem związanym z faktem, że pracownik, który wykonuje te szczególnie odpowiedzialne czynności, może nie mieć już należytej sprawności psychofizycznej, ze względu na jej naturalne obniżenie podyktowane wiekiem (wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie z dnia 18 listopada 2010 r., III SA/Lu 243/10, LEX nr 653544).

Zgodnie z art. 3 ust. 4 ustawy o emeryturach pomostowych, za pracowników wykonujących prace w szczególnych warunkach uważa się pracowników wykonujących po dniu wejścia w życie ustawy, w pełnym wymiarze czasu pracy, prace, o których mowa w ust. 1. Powołany przepis zawiera dodatkowe kryterium, którego spełnienie pozwala na uznanie danego rodzaju prac za prace w szczególnych warunkach. Jest to wymóg związany z czasem narażenia pracownika na wpływ czynników ryzyka wymienionych w art. 3 ust. 1. ustawy o emeryturach pomostowych. W art. 3 ust. 4 ustawy nie chodzi więc o wymiar czasu pracy określony w umowie o pracę, lecz o wymiar czasu pracy faktycznie wykonywanej w narażeniu na czynniki ryzyka, które powodują, że dane prace są pracami wykonywanymi w szczególnych warunkach. Dlatego też dla uznania, że praca jest wykonywana w szczególnych warunkach, nie wystarcza określenie w umowie o pracę, że pracownik został zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na konkretnym stanowisku, z zajmowaniem którego związana jest jedynie (potencjalna) konieczność wykonywania prac wymienionych w wykazie prac w szczególnych warunkach, stanowiącym załącznik nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych, ale niezbędne jest, aby prace takie rzeczywiście wykonywał w pełnym wymiarze czasu pracy, to jest codziennie i przez całą przewidzianą dla niego dniówkę roboczą. Za takim rozumieniem użytego w art. 3 ust. 4 ustawy o emeryturach pomostowych pojęcia "w pełnym wymiarze czasu pracy" przemawia w szczególności to, że ustawodawca związał go z - również użytym w tym przepisie - sformułowaniem "pracowników wykonujących", co jednoznacznie wskazuje, iż ów pełny wymiar czasu pracy nie wynika z samego tylko faktu zatrudnienia na określonym stanowisku w pełnym wymiarze czasu pracy, lecz jest związany z rzeczywistym "wykonywaniem" prac, o których mowa w ust. 1, w takim właśnie wymiarze czasu pracy. W pełni uprawnione jest zatem odwołanie się w omawianym zakresie do utrwalonej wykładni podobnych pojęć użytych w § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. z 1983 r. Nr 8, poz. 43 ze zm.), w myśl której praca w szczególnych warunkach, to praca wykonywana stale (codziennie) i w pełnym wymiarze czasu pracy (przez 8 godzin dziennie, jeżeli pracownika

obowiązuje taki wymiar czasu pracy) w warunkach pozwalających na uznanie jej za jeden z rodzajów pracy wymienionych w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 1997 r., II UKN 417/97, OSNAPiUS 1998 nr 21, poz. 638; z dnia 19 maja 2011 r., III UK 174/10, LexPolonica nr 4363503 i z dnia 8 czerwca 2011 r., I UK 393/10, LexPolonica nr 3875735). Odstępstwo od tej zasady może z kolei wynikać jedynie z sytuacji, gdy w obowiązujących przepisach przewidziana została dla danego stanowiska - ze względu na charakter zatrudnienia lub związane z nim warunki - norma czasu pracy w rozmiarze w rozmiarze niższym od powszechnie obowiązującego. Wówczas ta norma czasu pracy będzie stanowić pełny wymiar czasu pracy pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 maja 2012 r., I UK 9/2012, LexPolonica nr 4934926). Pogląd ten należy uzupełnić o stwierdzenie, że skoro incydentalne (sporadyczne), uboczne i krótkotrwałe - w stosunku do czynności podstawowych kwalifikowanych jako praca w szczególnych warunkach - wykonywanie czynności w warunkach nienarażających na działanie czynników szkodliwych dla zdrowia, nie upoważnia do wyłączenia ich wykonywania z okresów szczególnego zatrudnienia dla celów emerytalnych (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 2009 r., II UK 333/08, LEX nr 1001310 oraz z dnia 12 kwietnia 2012 r., II UK 233/11, OSNP 2013 nr 7-8, poz. 86), to - *a contrario* - sporadyczne i krótkotrwałe wykonywanie czynności w narażeniu na czynniki ryzyka, o których mowa w art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, nie stanowi wykonywania pracy w szczególnych warunkach w pełnym wymiarze czasu pracy w rozumieniu art. 3 ust. 4 tej ustawy.

Zgodnie z art. 4 ustawy, prawo do emerytury pomostowej, z uwzględnieniem art. 5-12, przysługuje pracownikowi, który spełnia łącznie następujące warunki: 1) urodził się po dniu 31 grudnia 1948 r.; 2) ma okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wynoszący, co najmniej 15 lat; 3) osiągnął wiek wynoszący co najmniej 55 lat dla kobiet i co najmniej 60 lat dla mężczyzn; 4) ma okres składkowy i nieskładkowy, ustalony na zasadach określonych w art. 5-9 i art. 11 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, wynoszący,

co najmniej 20 lat dla kobiet i co najmniej 25 lat dla mężczyzn; 5) przed dniem 1 stycznia 1999 r. wykonywał prace w szczególnych warunkach lub prace w szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy lub art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS; 6) po dniu 31 grudnia 2008 r. wykonywał pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3; 7) nastąpiło z nim rozwiązanie stosunku pracy.

Wprawdzie przy nabywaniu prawa do emerytury pomostowej na podstawie art. 4 ustawy uwzględnieniu podlegają przypadające przed dniem 1 stycznia 2009 r. okresy pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 32 i art. 33 ustawy emerytalnej, jednakże dotyczy to wyłącznie sytuacji spełnienia przez ubezpieczonego wszystkich pozostałych przesłanek określonych w art. 4 ustawy o emeryturach pomostowych. Inaczej rzecz ujmując, osobom wykonującym przed dniem wejścia w życie tej ustawy prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych lub art. 32 i art. 33 ustawy emerytalnej), uwzględnia się do dnia 1 stycznia 2009 r. okresy zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r., pod warunkiem, że wykonywały one po dniu 31 grudnia 2008 r. pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. Możliwość ta jest natomiast wyłączona w stosunku do osób, które takiej pracy po wskazanej dacie nie wykonywały, a w rezultacie nie spełniają warunku określonego w art. 4 pkt 6 tej ustawy. Z powołanych przepisów wypływa wniosek, że jakkolwiek w świetle art. 4 pkt 2 i 5 w związku z art. 3 ust. 7 ustawy o emeryturach pomostowych, do wymaganego stażu przypadającego przed dniem wejścia w życie tego aktu, tj. przed 1 stycznia 2009 r., wlicza się okresy pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu zarówno art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, jak i art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, to właściwego ograniczenia do zamierzonego przez ustawodawcę kręgu osób uprawnionych do emerytury pomostowej dokonuje konieczność ziszczenia się przesłanki z art. 4 pkt 6. Wymaganie to spełnia zasadniczą funkcję eliminacyjną, ograniczając ostatecznie prawo do emerytury pomostowej do kręgu osób wykonujących pracę kwalifikowaną jako szczególną w rozumieniu art. 3 ust. 1

i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. W tym kierunku wypowiedział się także Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 15 stycznia 2013 r., I UK 448/12 (LEX nr 1396383), stwierdzając, że z wykładni art. 4 ustawy o emeryturach pomostowych wynika, iż dla zaliczenia do stażu pracy w szczególnych warunkach zatrudnienia w takich warunkach w okresie od 1 stycznia 1999 r. do 31 grudnia 2008 r. wymagane jest, aby co najmniej jeden miesiąc takiego zatrudnienia przypadał po dniu 31 grudnia 2008 r.

Możliwość uzyskania emerytury pomostowej przez osoby niespełniające warunku z art. 4 pkt 6 przewiduje art. 49 ustawy, według którego, prawo do emerytury pomostowej przysługuje również osobie, która: 1) po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywała pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3; 2) spełnia warunki określone w art. 4 pkt 1-5 i 7 i art. 5-12; 3) w dniu wejścia w życie ustawy miała wymagany w przepisach, o których mowa w pkt 2, okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3.

Przepis art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych zmienia wymagania konieczne do uzyskania emerytury pomostowej dla osób niespełniających warunku z art. 4 pkt 6 ustawy, zwalniając je z konieczności wykonywania po dniu 31 grudnia 2008 r. pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, jednakże wprowadza w to miejsce wymaganie, aby ubiegający się o przedmiotowe świadczenie spełniał w dniu wejścia w życie ustawy (1 stycznia 2009 r.) warunek posiadania co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3. Warunek ten został jasno wyrażony, wynika wprost z literalnego brzmienia art. 49 pkt 3 ustawy i jest zgodny z jej celem. W judykaturze przyjmuje się zatem, że w świetle tego przepisu nie ma podstaw prawnych do przyznania emerytury pomostowej ubezpieczonemu, którego dotychczasowy okres pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze nie może być kwalifikowany jako okres pracy w warunkach szczególnych lub pracy o szczególnym charakterze w rozumieniu dziś obowiązujących przepisów (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2012 r., II UK 164/11, OSNP 2013 nr 5-6, poz. 62; z dnia 4 września 2012 r., I UK 164/12, OSNP 2013 nr 15-16, poz. 185;

z dnia 22 lipca 2013 r., III UK 106/12, LEX nr 1555688; z dnia 4 grudnia 2013 r., II UK 159/13, LEX nr 1405231; z dnia 25 października 2016 r., II UK 373/15, LEX nr 217708).

Podobne stanowisko w kwestii wykładni art. 49 zostało zaprezentowane w doktrynie prawa (zob. M. Zieleniecki: Emerytura pomostowa w nowym systemie emerytalnym, Gdańsk 2011, szczególnie s. 244 i 248). Należy dodać, że przyjęcie wykładni art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych, według której pkt 3 tego przepisu nie ogranicza pojęcia pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze do prac wskazanych w art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, prowadziłoby do wniosku, że emeryturę pomostową może uzyskać każdy, pod warunkiem niewykonywania takiej pracy po 31 grudnia 2008 r., nawet gdy ma okres co najmniej 15 pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze spełniającej jedynie wymagania dla tego rodzaju prac z art. 32 lub 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a niebędących pracami wskazanymi w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. W rezultacie należy uznać, że określenie "okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3" zawarte w art. 49 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych, oznacza okres pracy wskazany w art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy bez wliczania do niego okresów pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu art. 32 i art. 33 ustawy emeryturach i rentach z FUS.

W świetle powołanych unormowań prawnych istota niniejszego problemu sprowadza się do pytania o charakter prac wykonywanych przez ubezpieczonego A. K. kolejno w Zakładach Przemysłu [...] „C.” E. Sp. z o.o. w Ż. od 12 stycznia 1978 r. do 31 sierpnia 1990 r. oraz w Polskiej Spółce Gazownictwa Sp. z o.o. w W. (wcześniej P. w W. Oddział - Zakład Gazowniczy w W. oraz (...) Spółka Gazownictwa Sp. z o.o. w W. - Zakład Gazowniczy W.) od 17 października 1994 r. do 30 kwietnia 2015 r. Jeśli wykonywane przez odwołującego się po dniu 31 grudnia 2008 r. w trakcie zatrudnienia w Polskiej Spółce Gazownictwa Sp. z o.o. w W. prace na stanowisku monter gazociągów – monter sieci gazowych polegały – zgodnie z pkt 28 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych – na spawaniu łukowym lub cięciu termicznym w pomieszczeniach o bardzo małej kubaturze, z utrudnioną wentylacją (podwójne dna statków, zbiorniki, rury itp.), to

nie tylko okres zatrudnienia u tego pracodawcy po dniu 31 grudnia 2008 r. ale także wcześniejsze (tj. przed dniem 1 stycznia 2008 r.) zatrudnienie zarówno w tym podmiocie, jak i w Zakładach Przemysłu [...] „C.” w Ż. podlega uwzględnieniu w stażu pracy w warunkach szczególnych uprawniającym do emerytury pomostowej, i to bez względu na to, czy obecnie prace te są kwalifikowane pod wspomnianą pozycją załącznika do ustawy o emeryturach pomostowych, skoro były one uznawane za prace w szczególnych warunkach wymienione w stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. wykazie A, dziale XIV, pkt 12 (praca przy spawaniu i wycinaniu elektrycznym, gazowym atomowym) oraz wykazie A, dziale IV, punkcie 30 (praca przy wytwarzaniu i oczyszczaniu gazu syntezowego oraz produkcji amoniaku i metanolu). Jeśli jednak pracy ubezpieczonego po dniu 31 grudnia 2008 r. nie można zaliczyć do pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu załącznika do ustawy o emeryturach pomostowych, wówczas cały sporny okres zatrudnienia do tej daty może być uwzględniony w wymaganym stażu uprawniającym do emerytury pomostowej tylko w razie zakwalifikowania go pod którąś z pozycji tegoż załącznika. Dla prawidłowej oceny pracy odwołującego się u wymienionych pracodawców z punktu widzenia pozycji 28 załącznika nr 1 o ustawy o emeryturach pomostowych niezbędnej jest ustalenie warunków, w jakich była ona świadczona, a ściślej - czy stale i w pełnym wymiarze czasu ubezpieczony wykonywał prace bezpośrednio przy spawaniu łukowym lub cięciu termicznym w pomieszczeniach o bardzo małej kubaturze, z utrudnioną wentylacją (podwójne dna statków, zbiorniki, rury itp.) Godzi się zauważyć, że katalog pomieszczeń, w których powinna być wykonywana tego rodzaju praca, ma przykładowy charakter. Nie można poprzestać na stwierdzeniu, że odwołujący się wykonywał powyższe prace spawalnicze w przystosowanej do tego celu hali, bez określenia kubatury tego pomieszczenia i panujących w nim warunków w zakresie wentylacji. To samo dotyczy robót prowadzonych w wkopach, przy montażu gazociągów – sieci gazowniczych, jeśli i na tych stanowiskach praca ubezpieczonego polegała na wspomnianym spawaniu łukowym lub cięciu termicznym. Brak szczegółowych ustaleń w tym zakresie uniemożliwia prawidłową subsumcję prawa materialnego.

Podzielając zarzuty i wnioski kasacyjne, Sąd Najwyższy z mocy art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

as